

José Cajot

In memoriam André Stevens

Op donderdag 7 juni 2001 is onze goede vriend en collega André Stevens op 88-jarige leeftijd plots overleden. Geboren te Tongeren op 21 april 1913, studeerde hij na zijn middelbaar *Germaanse Filologie* aan de Leuvense Alma Mater. Op basis van een indrukwekkende enquêtering van de Gete tot aan de Jeker en dankzij zijn aanleg voor taalgeschiedenis en diatopische taalkunde bekroonde hij er zijn studies op 22-jarige leeftijd met de prestigieuze verhandeling “*Dialektgeografie van Zuid-Limburg*”. Promotor was de geboren Tongenaar Ludovic Grootaers (1885-1956), die zelf in 1907 was afgestudeerd met een dialectmonografie: een studie over de klank- en vormleer van het Tongers.

122

Als jonge leraar ging hij aan het atheneum te Koekelberg en vervolgens te Hasselt aan de slag. Het grootste gedeelte van zijn beroepsloopbaan situeert zich echter in zijn geboortestad Tongeren waar hij een voltijds lessenrooster aan het Koninklijke Atheneum combineerde met o.a. een halftijds docentschap aan de Katholieke Middelbare Normaalschool. Een zware slag is voor hem het verlies van zijn eerste echtgenote Wilhelmina Rogister in 1962 geweest dat de zorg voor zijn gezin plots grotendeels op zijn schouders legde. In 1974 hertrouwt hij met Fernande Perick en verkiest een poos niet alleen het onderzoekscomfort maar vooral de privacy van de universiteitsstad Leuven. Na vijf jaar keert hij naar Tongeren terug.

André Stevens werd in 1953 bestuurslid van het Koninklijk Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap. In 1958 werd hij in de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie opgenomen, en was in de periode 1977-79 voorzitter van haar Vlaamse afdeling. In 1975 was hij medestichter van de Vereniging voor Limburgse Dialect- en Naamkunde.

Stevens' eerste artikelen zijn bijdragen tot de toponymie van Limburgs en Luiks Haspengouw die vanaf 1944 verschijnen – naamkundige studies maken ongeveer één derde van zijn gepubliceerde wetenschappelijke productie uit. Zijn monografisch naamkundig onderzoekswerk was eveneens in theoretisch-methodologisch opzicht richtinggevend of resulteerde in een praktische handleiding voor straatnaamgevers. Ook de laatste jaren van zijn leven waren aan de beoefening van deze tak van de taalkunde gewijd. Zelfs op de dag van zijn overlijden begaf zich “prëfëssër Stêvës” (zo heetten de Tongenaren hun geliefde geleerde stadsgenoot, en zo spelt hij deze woorden in zijn *Diksjênêer*) nog via de Maastrichterstraat, de handen op de rug, naar het stadsarchief om er aan zijn plaatsnamenstudie over Lauw (sinds 1977 deel van Tongeren) te werken.

Blijvende verdiensten voor de dialectologie heeft André Stevens verworven met zijn inzichten in de opbouw van het Limburgse taallandschap die hij in drie bijdragen tussen 1949 en 1952 formuleerde. In zijn studie over het persoonlijk en bezittelijk voornaamwoord *du/dijn* stuurde hij met succes het – overigens ingewikkelde – verklaringsmodel van de bekende Duitse taalkundige Theodor Frings bij; diens veronderstellingen konden intussen namelijk het door Stevens ruimtelijk, stilistisch, sociologisch en chronologisch precies gesitueerde gebruik van de pronominale vormen in Limburg niet meer aan. De twee andere dialectologische artikels vormen als wetenschappelijke prestatie één geheel: in het eerste beschrijft hij de oostelijke, westelijke en noordweste-

lijke taalgolven die Haspengouw als receptief dialectgebied onderging; het tweede geeft de ruimtelijke weerslag van deze invloedsgolven weer. Het voor iedereen grijpbare onderzoeksresultaat is een meesterlijk getekende mozaïekkaart waarop isoglossen de meer dan honderd steentjes – tegelijk van elkaar scheiden én ze weer tot arealen verzamelen. Elk van deze twee bijdragen werd later nog tweemaal heruitgegeven.

Zes bijdragen heeft Stevens aan het dialectologisch vaktijdschrift *Taal en Tongval* geleverd, waarvan het hierboven vermelde artikel over de voor-naamwoorden in de eerste jaargang. Hoewel in dit verband zeker zijn studie over de dialectbenamingen voor de broodschieter (ovenpaal) niet onvermeld mag blijven, heeft mij zijn artikel in de zevende jaargang – over de Limburgse tweetonigheid het meest aangesproken. Nadat hij in 1952 als eerste de oostelijke afbakening van dit voor Nederlandstaligen bij uitstek Limburgse verschijnsel met succes had beschreven en dit hoofdstuk daarmee met enige suffisantie als afgesloten had kunnen beschouwen, blijkt in 1955 pas hoe groot de eisen waren die hij aan zijn eigen wetenschappelijk bedrijf stelde: zonder weliswaar een oplossing te kunnen bieden, trekt hij onrustig zijn eigen polytone bevindingen m.b.t. een gebiedje tussen Tongeren, Bilzen en Maastricht weer in twijfel. Terecht, zoals tientallen jaren later zou blijken.

In diezelfde periode werkte hij aan de Reeks Nederlandse Dialect-atlassen mee voor het zuiden van Belgisch-Limburg en voor het hele Germaanssprekende Overmase gebied van de provincie Luik. Uiteindelijk zijn er in het achtste deel van de RNDA slechts 46 opnamen van zijn hand gepubliceerd. Een aantal door hem geënquêteerde dialecten werd niet weergegeven (dat kan een selectie van de hoofdredactie geweest zijn), maar om nog niet opgehelderde redenen zijn de in de atlas gepubliceerde gegevens voor bijv. Tongeren, Lauw, Rutten, Sluizen/Mal, Berg/Ketsingen, Piringen, Borgloon, Sint-Truiden, Bilzen etc., voor welke plaatsen hij opnames had ingezonden, niet verzorgd door André Stevens, maar door E. Blancquaert. Kwaliteitsoverwegingen kunnen hierbij echter bezwaarlijk een rol gespeeld hebben: in een vergelijkende structuralistische beoordeling van een aantal transcripties kent Goossens aan Blancquaert voor Genk de kwalificatie *'unbefriedigend'* toe, terwijl Stevens voor Montzen (gelegen tussen Voeren en Eupen) met *'ausgezeichnet'* onderscheiden wordt¹.

¹ J. Goossens, *Die niederländische Strukturgeographie und die "Reeks Nederlandse Dialectatlassen"*. Bijdragen en Mededelingen van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen te Amsterdam XXIX. Amsterdam 1965: p. 16-17.

Na tien jaar pauze begint in het midden van de jaren zeventig Stevens' tweede productieve periode, waarin o.a. zijn reeds aangehaalde *Leidraad bij de straatnaamgeving en -wijziging* en zijn studie over de plaats van de Truierlandse dialecten in het Limburgs-Brabantse overgangsgebied van Haspengouw en Hageland verschijnen. Het ruimtelijk zwaartepunt van zijn publicaties ligt nu echter in zijn geboorteplaats. Naar aanleiding van de viering van 2000 jaar Tongeren voltooit hij in 1986 zijn immens dictionaireproject en legt nooit eerder geziene kwaliteitsmaatstaven voor een lokaal dialectwoordenboek aan. Inzake omvang telt het werk ca. veertienduizend trefwoorden en ruim 900 pagina's, het bestrijkt honderd jaar Stadstongers met vermelding van Bargoense en vaktaalwoorden. Het evenaart een woordenboek van de standaardtaal door zijn precieze en leesbare opgave van de uitspraak en de grammaticale informatie; het overtreft alle soortgenoten door de zorgvuldige weergave van de historische en sociale geleding van de woordenschat; daardoor zien we woorden opkomen en andere uitsterven of vernemen we dat ze bij de volksklasse in zwang zijn of tot het *Burgertongers* gerekend moeten worden.

Zelf heb ik André Stevens een kleine dertig jaar geleden leren kennen. Op menselijk vlak heb ik steeds de bescheidenheid, de beminnelijkheid en de terughoudendheid bewonderd waarmee hij spontaan en zonder schroom of preutsheid zijn rake, kritische en van wijsheid getuigende opmerkingen over de meest diverse aspecten van het leven formuleerde. Zijn oordeel drong hij nooit op, maar luisterde belangstellend en geduldig naar de mening van anderen. Zijn eruditie en zijn professionaliteit waren niet alleen aan belezenheid en studie te danken maar ook aan kennis van het veld ontsproten: als goed dialectoloog was hij geen wereldvreemd kamergeleerde maar een ervaringsdeskundige die op stevige – vaak zelf blootgelegde – fundamenten hypotheses formuleerde en deze voortdurend aan de realiteit toetste. Tot in zijn laatste levensmaanden waren zijn grondige maar tevens parate kennis van de historische taalkunde en zijn scherp inzicht in de ruimtelijke en tijdsgebonden opbouw van de taal in de Schelde-Maas-Rijnregio een verrijking bij elke ontmoeting. Helaas kunnen we nu niet meer bij hem te rade gaan voor de problemen waarvoor hij de oplossing kende, maar die uit voorzichtigheid nooit aan papier heeft durven toevertrouwen.

Publicaties van André Stevens²

- 1944 Toponymie en dialectologie. Beschouwingen in verband met de Nederlandse dialectvorm van enkele Haspengouwse plaatsnamen I. In: H. Draye (ed.), Feestbundel H.J. Van de Wijer. Den jubilaris aangeboden ter gelegenheid van zijn vijftienvigjarig hooglerarschap aan de R.K. Universiteit te Leuven 1919-1943. Leuven: dl. I, p. 365-393.
- 1947 (met J. Herbillon³) Toponymes hesbignons: V. Identifications. In: Handelingen van de Koninklijke Commissie van Toponymie en Dialectologie XXI: p. 49-84.
- 1947 (met J. Herbillon) Toponymie de Herstappe. In: Toponymie de la Hesbaye liégeoise. Wetteren: tome II, fascicule 2, p. 659-729.
- 1949 Pronominale Isomorfen in Belgisch-Limburg I. Du, dich en dijn. In: Taal en Tongval I: p. 132-154. Overdruk in: Mededelingen van de Vereniging voor Limburgse Dialect- en Naamkunde, nr. 34 (1985).
- 1951 De evolutie van de Haspengouwse streektalen. In: Limburgs Haspengouw. Bundel studiën uitgegeven bij gelegenheid van de honderdste verjaardag der stichting van het Koninklijk Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap te Tongeren Hasselt: p. 223-264. Overdruk (als Deel 1) in: Aldebiesen, jaargang V (1979) nr. 3: p. 11-30 en (als Deel 2) in: Aldebiesen, jaargang V (1979) nr. 4: p. 15-37. Herdruk in: Een eeuw Limburgse dialectologie. In samenwerking met J. Cajot en J. Segers uitgegeven door J. Goossens onder redactie van H. van de Wijngaard. Bijlagen van de Vereniging voor Limburgse Dialect- en Naamkunde, nr. 6. Veldeke Taalstudies nr. 1. Hasselt/Maastricht 1996: p. 264-300.
- 1951 De Naamkunde en haar Problemen in Haspengouw. In: Limburgs Haspengouw. Bundel studiën uitgegeven bij gelegenheid van de honderdste verjaardag der stichting van het Koninklijk Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap te Tongeren. Hasselt: p. 265-275.

² Met dank aan Patrick Slechten, Piet Severijns en Theo Coun; uitgangspunt voor deze literatuurlijst was: J. Goossens, Hulde aan André Stevens. Chronologische bibliografie van André Stevens. Mededelingen van de Vereniging voor Limburgse Dialect- en Naamkunde, nr. 72 (1993).

³ In zijn reeks Toponymes hesbignons (in: Handelingen van de Koninklijke Commissie van Toponymie en Dialectologie) heeft J. Herbillon herhaaldelijk gebruik kunnen maken van A. Stevens' opmerkingen en aanvullingen. Hij dankt hem daar uitdrukkelijk voor in jg. XXIX (1955) en vermeldt in jg. XXX (1956), XXXII 1958, XXXIV (1960) zelfs achter iedere verwerkte suggestie diens naam.

- 1952 Structuur en Historische Ondergrond van het Haspengouws Taallandschap. In: Het Oude Land van Loon, jaargang VII: p. 3-19. Overdruk in: Aldebiesen, jaargang III (1977) nr. 4: p. 12-34. Overdruk als: Mededelingen van de Vereniging voor Limburgse Dialect- en Naamkunde, nr. 9 (1978).
- 1953 De taal is gans het volk. Tekst van een op 21 juni 1953 voor de R.O.Z. gehouden spreekbeurt over Maaslandse dialecten. In: Veldeke XXVIII, nr. 154: p. 1-8.
- 1953 *Zwaalde, een Zuidoostnederlandse dialectbenaming voor de Broodschieter of Ovenpaal. In: Taal en Tongval V: p. 94-128.
- 1954 De Konsonantenverbinding *schr-* in het Zuiden van Belgisch-Limburg; In: Taal en Tongval VI: p. 143-147.
- 1955 Intonatieproblemen in en om West-Limburg. In: Taal en Tongval VII, p. 135-142.
- 1956 In Memoriam Wilhelm Welter. In: Taal en Tongval VIII: p. 39-40.
- 1958 (Co-editor met H. Baillien & M. Vanderhoeven) Tongres point de rencontre romain. Tongeren. Tentoonstellingscatalogus.
- 1959 Nota over Koninksem "Gjoet" gemeentekudde. In: Het Oude Land van Loon XIV: p. 302-303. Bijlage bij: M. Frère, Enkele beschouwingen betreffende het oneigenlijke vrijweiderecht in Limburg.
- 1962 (Met E. Blancquaert, J.C. Claessens & W. Goffin) Dialekt-atlas van Belgisch-Limburg en Zuid-Nederlands- Limburg. Reeks Nederlandse Dialect-atlassen VIII. Antwerpen.
- 1964 (met J. Goossens) Funktionale Abhängigkeit von Isophonen. Ein Beispiel aus Belgisch Limburg. In: Orbis XIII: p. 545-555. Herdruk in: Een eeuw Limburgse dialectologie. In samenwerking met J. Cajot en J. Segers uitgegeven door J. Goossens onder redactie van H. van de Wijngaard. Bijlagen van de Vereniging voor Limburgse Dialect- en Naamkunde, nr. 6. Veldeke Taalstudies, nr. 1 (1996): p. 312-321.
- 1965 Beoordeling van het dialect der editie 1517. Bijlage bij: B. De Troeyer, De minderbroeder Jan Elen en zijn volks biechtboekje. Een nieuw ontdekte editie: 's-Hertogenbosch 1517. In: Ons geestelijk Erf XXXIX: p. 406-407.
- 1975 Het Oostgetelands en de Truierlandse dialecten van Brustem, Aalst en Ordingen. In: Jaarboek van de Federatie der Geschied- en Oudheidkundige Kringen in Limburg XXX: p. 435-470.
- 1976 In memoriam Jozef Leenen. In: Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie L: p. 27-30.

- 1981 Leidraad bij de straatnaamgeving en –wijziging. In: Naamkunde XIII: p. 79-117. Overdruk in: Mededelingen van de Vereniging voor Limburgse Dialect- en Naamkunde, nr. 22 (1982).
- 1981 In memoriam D. Fagot. In: Mededelingen van de Vereniging voor Limburgse Dialect- en Naamkunde, nr. 20: p. 48-52.
- 1983 Van *Miegelrak* tot *Miezerik*. Of: Intervokalische g voor een mouilleringfactor in een Limburgs toponiem. In: Taal en Tongval XXXV: p. 95-101. Overdruk in: Mededelingen van de Vereniging voor Limburgse Dialect- en Naamkunde, nr. 57 (1990).
- 1984 Spelling. In: J. Lijnen, Te hooi en te gras. Bijdrage tot een idioticon van het dialect van Romershoven. Z.p. 1984: I-VI. Zelf uitg. Typoscript.
- 1986 Túngërsë Diksjênêr. Woordenboek van het Tongers met een Nederlands register door Mevr. A. Lefebure-Meyers. Tongeren.
- 1988 De oudste plaatsnamen van de gemeente Tongeren. In: J. Helsen (ed.), 2000 Tongeren. 15 voor Chr. tot 1985. Hasselt: p. 7-20.
- 1989 Frans liefhebberstoneel te Tongeren in 1832 en 1833. In: Tongerse Annalen. Driemaandelijks geschied- en heemkundig tijdschrift van het Geschiedkundig Genootschap III, nr. 2: p.4.
- 1995 De plaatsnaam *Bedborn*. In: Limburg LXXIV: p. 6-9.
- 1995 Twee Tongerse suffixen. In: J. Cajot; L. Kremer & H. Niebaum (eds.), *Lingua Theodisca. Beiträge zur Sprach- und Literaturwissenschaft. Jan Goossens zum 65. Geburtstag. Niederlande-Studien XVI:* p. 419-431.